

ЖУРНАЛІСТИКА ТА ЗМІ

УДК 005.311:303.62]:02:070.481](477)

Сергій Назаровець,

кандидат наук із соціальних комунікацій,
директор Наукової бібліотеки Національного
університету "Києво-Могилянська академія"

Бенчмаркінг наукових журналів у галузі бібліотекознавства

У роботі представлено порівняльний аналіз вибраних наукових журналів у галузі бібліотекознавства. Основою для його проведення слугували результати онлайн-опитування вітчизняних фахівців бібліотечної справи щодо важливих чинників, якими вони керуються у процесі вибору журналу для публікації результатів наукових досліджень. Отримані дані дають змогу краще зрозуміти мотиви та очікування українських спеціалістів бібліотечної справи від фахової періодики, а також допоможуть редакціям бібліотекознавчих журналів поліпшити якість сервісів видань для заохочення провідних авторів галузі. Запропонована методика порівняння наукових журналів може бути використана редакційними колегами та інституційними службами підтримки наукових часописів з інших академічних дисциплін для побудови ефективних стратегій розвитку власних видань.

Ключові слова: науковий журнал, бібліотекознавство, опитування, бенчмаркінг, Україна.

Автори наукових робіт перед представленням рукопису приймають важливе рішення щодо вибору оптимального журналу для публікації дослідження.

Вдалий вибір видання гарантує увагу читачкої аудиторії. Натомість через публікацію у маловідомому часописі результати дослідження можуть за-

лишитися непомітними для наукової спільноти. Особливі труднощі з вибором журналу виникають у молодих дослідників, які ще не мають достатнього досвіду автора й рецензента, а тому здебільшого керуються порадами старших колег-науковців. Однак досвідчені вчені часом теж не можуть відшукати повну інформацію про журнали у своїх предметних галузях і тому під час вибору видання орієнтуються на власні читацькі вподобання, наукометричні показники, нормативно-правові документи чи рекомендації підрозділів, що опікуються публікаційною політикою установи. Провідні видавці наукової літератури пропонують авторам скористатися спеціалізованими веб-сервісами для вибору відповідного журналу для представлення рукописів, проте такі служби обмежені пошуком у межах видань конкретного академічного видавництва. Крім того, процес вибору часопису для публікації не піддається суцільній алгоритмізації, а отже кінцевий вибір залежить від низки суб'єктивних чинників.

Серед науковців зростає попит на публікацію результатів досліджень, але можливості та умови провідних академічних видавців часто не відповідають потребам сучасних фахівців. Автори дедалі більше експериментують з новими видавничими моделями, зокрема представляють результати досліджень у журналах відкритого доступу. Крім того, розвиток електронних видавничих платформ суттєво знизив собівартість випуску наукових видань, що відкрило шлях на ринок академічної періодики шахрям, які за відносно невелику плату пропонують авторам швидку публікацію у так званих хижачьких виданнях, в яких процес рецензування відбувається зі значними порушеннями або не відбувається загалом [1]. У нових конкурентних умовах поширення наукового знання лише редакції авторитетних академічних видань з високим імпакт-фактором можуть бути впевнені щодо майбутнього власних журналів, тоді як редактори нових часописів мають активно змагатися за перспективних авторів.

Вітчизняні видавці використовують різні практики та форми представлення наукових журналів аудиторії. Однак через законодавчі вимоги до фахових видань [2] більшість українських редакцій дотримується гібридного варіанта — паралельно з електронною версією журналу виходять і друковані примірники. При цьому українські установи продукують велику кількість наукових періодичних видань, однак лише кілька десятків їх назв представлено в авторитетних міжнародних реферативних базах даних, тоді як решта публікують статті низької якості та мають обмежену аудиторію читачів. Особливі складнощі з належною репрезентацією наукових видань на міжнародному рівні відчувають українські університети, які намагаються самостійно розвивати та вдосконалювати технології представлення й редакційну політику власних видань, враховуючи, що випуск і розповсюдження англomовних версій журналів багатьох інститутів Національної академії наук України здійснюють відомі іноземні академічні видавництва [3].

Попри те, що є певні відмінності між очікуваннями керівників університетів від результатів видавничої активності установи, вищі прагнуть випускати якісні впливові наукові журнали для піднесення репутації закладу в країні та світі, а також для реалізації освітньої та наукової місії. За браком в українських університетах достатньої кількості фахівців, які б володіли відповідними знаннями та досвідом, процес входження академічних видань у світовий науковий простір відбувається вкрай повільно. Відповідно, у вишах запроваджують різноманітні ініціативи через створення або переорієнтацію структурних підрозділів для робіт, спрямованих на поліпшення представлення видань закладу. Наприклад, в університетах України впроваджується модель "Бібліотечне видавництво" (*Library Publishing*), яка сфокусована на наукових електронних журналах відкритого доступу і передбачає виконання усіх процесів, пов'язаних з питаннями інтеграції наукових публікацій установи до міжнародного інформаційного простору [4; 5].

Одним зі шляхів досягнення редакціями університетських наукових журналів бажаних результатів може стати використання бенчмаркінгу. Цей метод успішно застосовують для порівняння бізнес-процесів певної установи з відповідними процесами організацій-лідерів для подальшого впровадження передового досвіду в роботу [6]. Зіставлення технічних і змістових характеристик академічних журналів з особливостями найвпливовіших часописів з конкретних наукових дисциплін дає змогу редакціям поліпшити якість власних сервісів і заохотити провідних авторів до надсилання рукописів.

Метою статті є проведення бенчмаркінгу наукових журналів у галузі бібліотечної справи та оцінювання перспектив використання цього методу для поліпшення представлення вітчизняних бібліотечнознавчих часописів у світовому інформаційному просторі.

Перше тестування наукової періодики за допомогою методу бенчмаркінгу було проведено в галузі інформаційних технологій і стосувалося перевірки чинників, які впливають на рішення авторів під час вибору журналу для публікації результатів досліджень [7]. Попри достатню кількість аргументів на користь розроблення методів порівняльного аналізу наукових журналів з урахуванням широкого спектра їх різноманітних характеристик, інформація українських редакцій залишається закритою, що суттєво ускладнює проведення бенчмаркінгу бібліотечнознавчої періодики. Для збору потрібних даних дослідження проводилось у два етапи. На першому визначено важливі чинники, якими керуються українські бібліотечнознавці у процесі вибору журналу для публікації. Для цього було підготовлено анкету, що містила 15 закритих та 2 відкритих запитання, які умовно можна об'єднати у 3 тематичні блоки: індексація, доступ і загальна характеристика журналів. Опитування проводилося за допомогою онлайн-сервісу Google Форми через надсилання веб-посилання на електронні адреси українським науковцям, які опублікували хоча б одну

статтю в галузі бібліотекознавства впродовж 2015—2017 рр. Другий етап дослідження полягав у проведенні бенчмаркінгу вибраних вітчизняних бібліотекознавчих журналів і провідних журналів галузі — порівняння здійснювалося за чинниками, що впливають на вибір авторів, визначених на попередньому етапі.

Онлайн-опитування відбулося 5—12 травня 2017 р, у ньому взяли участь 24 бібліотекознавці. Веб-посилання було надіслано винятково на персональні електронні адреси вітчизняних фахівців, щоб уникнути відповідей сторонніх респондентів. Поширена у світовому науковому видавництві практика публікації адрес авторів для кореспонденції досі не стала обов'язковою у вітчизняній академічній культурі — контактну інформацію або взагалі не вказано, або надано електронну адресу не науковця, а установи чи підрозділу. За умови усунення цього комунікаційного недоліку кількість респондентів майбутніх опитувань має істотно зрости.

Згідно з результатами опитування, до найважливіших чинників, на які звертають увагу українські бібліотекознавці під час вибору журналу для публікації, належать: повнота представлення інформації про видання на його веб-сайті (важливо — 83,3%, неважливо — 16,7%); показник відмов журналу (важливо — 70,8%, неважливо — 29,2%); чи входить журнал до Переліку фахових видань України (важливо — 70,8%, неважливо — 29,2%); наявність плати за публікацію (важливо — 70,8%, неважливо — 29,2%); швидкість публікації статей (важливо — 66,7%, неважливо — 33,3%); склад редколегії журналу (важливо — 66,7%, неважливо — 33,3%).

Згідно з отриманими відповідями, для вітчизняних бібліотекознавців важливо, в яких міжнародних реферативних базах даних представлено видання: Scopus (важливо — 66,7%, неважливо — 33,3%); Web of Science Core Collection (важливо — 58,3%, неважливо — 41,7%); в інших реферативних базах даних (важливо — 70,8%, неважливо — 29,2%). Більшість українських бібліотекознавців не вважають важливим представлення журналу в базах польського інформаційного продукту Index Copernicus (важливо — 29,2%, неважливо — 70,8%), який, попри внесення до списку компаній, що пропонують сумнівні метрики від американського бібліотекаря Дж. Білла (Університет Колорадо Денвер, США) [8], використовується в ініціативах чиновників Міністерства освіти та науки України для оцінювання продуктивності фахівців соціогуманітарного спрямування [9].

Усупереч тому, що бібліотекарі є прихильниками руху Відкритого доступу до знань, майже для половини респондентів неважливо, чи існує доступ до повних текстів обраного наукового журналу (важливо — 58,3%, неважливо — 41,7%) і чи автори мають змогу самархівувати власні роботи (важливо — 58,3%, неважливо — 41,7%), що підтверджують результати попередніх досліджень [10]. У процесі вибору видання для публікації понад половину опитаних звертають увагу на географію його авторів (важливо — 54,2%, неважливо — 45,8%). Тільки для половини респондентів важливо, чи надає журнал статистику щодо використання

статей (важливо — 50%, неважливо — 50%). Для більшості неважливо, чи передплатує їхня установа цей часопис (важливо — 8,3%, неважливо — 91,7%).

З-поміж інших важливих чинників, які вирізняли респонденти, такі: відповідність пропонованого рукопису тематиці видання, наявність сервісу для онлайн-подання рукописів, мова публікації, періодичність виходу, розмір плати за публікацію та можливість звітувати про статті в журналі під час навчання в аспірантурі. На думку опитаних, найкраще відповідають потребам авторів саме українські фахові журнали. Найчастіше у відповідях згадували наукові часописи "Вісник Книжкової палати" (6) та "Бібліотечний вісник" (4). Серед іноземних бібліотекознавчих видань зафіксовано лише поодинокі згадки про "College & Research Libraries" та "Library Management".

Отже, для проведення бенчмаркінгу вітчизняних бібліотекознавчих журналів і провідних журналів галузі обрано п'ять найважливіших чинників, визначених на попередньому етапі дослідження, а саме: повнота представлення інформації про журнал на його веб-сайті, показник відмов видання, швидкість публікації статей, плата за публікацію, склад редколегії. Для порівняльного аналізу відібрано два українські фахові журнали, які найчастіше згадували респонденти ("Бібліотечний вісник", "Вісник Книжкової палати") та два іноземні журнали, які посідають найвищі позиції у категорії Library and Information Sciences згідно з даними порталу Scimago Journal & Country Rank — Information Systems Research та European Journal of Information Systems, що дасть змогу зіставити сервіси, які пропонують авторам вітчизняні видання, з сервісами провідних світових часописів галузі. Вимога щодо наявності журналу в Переліку фахових видань України стосується винятково вітчизняної періодики, тому під час проведення порівняння цей чинник не враховувався (табл. 1).

Аналіз виявив, що у вітчизняних журналів у галузі бібліотекознавства немає власних веб-сайтів, при цьому інформацію про видання та його вміст представлено на сторінках інших онлайн-проектів, які підтримують засновники часопису. Науково-теоретичний та практичний журнал "Бібліотечний вісник" репрезентовано на веб-порталі "Наукова періодика України" Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Науково-практичний журнал "Вісник Книжкової палати" також не має власного сайту, проте представлений в окремому розділі на сайті Книжкової палати України. Сайти обраних іноземних журналів розміщені на комерційних академічних онлайн-платформах SpringerLink та INFORMS PubsOnline.

Повноту представлення інформації про журнал на його веб-сайті можна оцінювати за багатьма показниками, проте для аналізу використано лише три базові характеристики: тематика видання, склад редколегії, наявність інформації для авторів щодо оформлення та подання рукописів. На сайтах майже всіх аналізованих журналів ці відомості представлено, лише на веб-сторінці "Бібліотечного вісника" немає інформації щодо правил подання статей.

Порівняльний аналіз наукових журналів у галузі бібліотекознавства

Назва журналу	Адреса веб-сайта	Повнота представлення інформації	Показник відмов	Швидкість публікації статей (тижні)	Плата за публікацію
Бібліотечний вісник	http://www.irbis-nbuv.gov.ua	2 з 3	Немає інформації	Немає інформації	Немає інформації
Вісник Книжкової палати	http://www.ukrbook.net/visnyk.htm	3 з 3	Немає інформації	Немає інформації	Плати немає
European Journal of Information Systems	https://link.springer.com/journal/41303	3 з 3	Немає інформації	Немає інформації	Плата за публікацію статті у відкритому доступі
Information Systems Research	http://pubsonline.informs.org/journal/isre	3 з 3	Немає інформації	65	Плата за публікацію статті у відкритому доступі

Відомі світові видавці пропонують авторам спеціалізовані ресурси для пошуку оптимального журналу для представлення результатів досліджень, наприклад Springer Journal Suggester (<http://journalsuggester.springer.com>) або Elsevier Journal Finder (<http://journalfinder.elsevier.com>). Ці служби надають авторам інформацію про термін публікації статей у журналі. Попри те, що уміщення відомостей щодо приблизного часу публікації вже стає частиною сучасної видавничої культури, серед аналізованих часописів лише Information Systems Research представив її на сайті (<http://pubsonline.informs.org/authorportal/journal-statistics/information-systems-research>).

Високий показник відмов свідчить про популярність і престижність журналу серед науковців, про їхнє прагнення опублікувати результати власних досліджень саме у ньому, а отже редакція має чималий вибір рукописів для публікації. Оприлюднення відсотка відхилення матеріалів від загальної кількості отриманих рукописів є поширеною практикою, однак жодне з досліджуваних видань не містить таких відомостей на веб-сторінці.

Більшість наукових журналів продовжують працювати за традиційною фінансовою моделлю, відповідно до якої доступ читачів до повного тексту публікацій можливий лише за умови передплати видання чи купівлі доступу до конкретної статті. Проте з поширенням ініціативи Відкритого доступу зростає кількість видань, в яких доступ до повних текстів відкритий для читачів, натомість з авторів стягується плата за публікацію. Аналізовані іноземні журнали працюють за моделлю гібридного відкритого доступу — автор самостійно обирає, чи безкоштовно опублікувати статтю в журналі, яка буде доступна на умовах передплати, чи сплатити за публікацію і зробити дослідження відкритим для широкого кола читачів.

Плату від авторів журнал приймає лише після успішного проходження процедури рецензування рукопису, аби перспективи фінансового зиску не впливали на рішення редакції щодо публікації дослідження. Через активізацію шахрайських хижачьких видань, що мають на меті винятково отримання плати від авторів, авторитетні наукові часописи зазначають на сайтах вичерпну інформацію як про можливі максимальні витрати авторів, так і про відсутність плати. Усі

проаналізовані журнали, крім "Бібліотечного вісника", умістили на сайтах інформацію щодо фінансових умов публікації.

Результати проведеного бенчмаркінгу вітчизняної бібліотекознавчої періодики свідчать, що українські видання пропонують авторам не повний комплект сервісів, які є важливими в процесі прийняття рішення щодо публікації. Проте навіть за такого мінімуму інформації та сервісів аналізовані фахові вітчизняні видання відповідають потребам українських бібліотекознавців. Водночас чинники, які респонденти визначили як важливі в процесі вибору журналу, виявилися радше бажаними, аніж такими, що мають визначальний вплив на рішення автора щодо публікації. Зокрема, жоден із розглянутих вітчизняних журналів не надає на веб-сайті інформації про показники відмов чи швидкість публікації статей, однак цей факт не перешкоджає їхній популярності у середовищі українських авторів-бібліотекознавців. У такому самому контексті інтерпретуємо і той факт, що майже 67% опитаних авторів звертають увагу на представлення журналу в Scopus, однак при цьому статті жодного вітчизняного бібліотекознавчого журналу не індексуються в цій базі даних. Українські автори-бібліотекознавці хотіли б публікуватися у виданнях, представлених у Scopus, однак через низку причин співпрацюють з популярними вітчизняними виданнями.

Отримані результати дають змогу краще зрозуміти очікування українських бібліотекознавців від фахової періодики, що має сприяти поліпшенню якості редакційних сервісів задля заохочення до співпраці провідних авторів галузі. Запропонована процедура бенчмаркінгу наукових журналів у сфері бібліотекознавства може бути використана редакціями академічних часописів інших наукових галузей.

Список використаної літератури

1. Dobson H. Think. Check. Submit: the campaign helping researchers navigate the scholarly communication landscape / H. Dobson // Insights. — 2016, Vol. 29 (3). — P. 228—232. — Mode of access: <http://doi.org/10.1629/uksg.323>. — Title from the screen.
2. Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України : наказ МОНмолодьспорту України від 17.10.2012 р. № 1111 // Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1850-12>. — Назва з екрана.

3. Яцків Я. С. Сучасний стан та проблеми української академічної наукової періодики / Я. С. Яцків // Наука України у світовому інформаційному просторі. — Вип. 8. — Київ : Академперіодика, 2013. — С. 5—14.
4. Колесникова Т. О. Науково-видавничу модель "Library Publishing" в університетських бібліотеках України та світу / Т. О. Колесникова, А. І. Миргородська // Вісник Книжкової палати. — 2015. — № 3. — С. 24—28.
5. Колесникова Т. О. Бібліотека ВНЗ: відповідальність за поширення результатів наукових досліджень / Т. О. Колесникова // Вища школа. — 2014. — № 4. — С. 7—26.
6. Кравченко О. В. Можливості застосування бенчмаркінгу як інструмента активізації управління підприємством / О. В. Кравченко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. праць НАНУ. — Львів. — 2008. — Вип. 6 (74). — С. 102—110.
7. Bo-Christer B. Benchmarking Scientific journals for the submitting author's viewpoint / B. Bo-Christer, J. Holmstrom // Learned Publishing. — 2006. — № 19. — P. 147—155. — Mode of access: <http://doi.org/10.1087/095315106776387002>. — Title from the screen.
8. Beall J. Corrupt and Questionable Practices in the Scholarly Publishing Industry / J. Beall // Editorial Office News. — 2014. — Vol. 7. — № 10. — P. 10—13.
9. Фінансування наукових досліджень і розробок в університетах збільшилось майже на 40% // Міністерство освіти та науки України. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novini/novini/2017/03/01/finansuvannya-naukovix-doslidzhen-i-rozrobok-zbilshilos-majzhe-na-40/>. — Назва з екрана.
10. Назаровець С. Підтримка руху Відкритого доступу у вітчизняному бібліотекознавстві / С. Назаровець // Вісник Книжкової палати. — 2013. — № 2. — С. 25—30.

В роботі представлений порівняльний аналіз вибраних наукових журналів в області бібліотеко-ведень. Основою для його проведення стали результати онлайн-опроса українських спеціалістів

бібліотечного дела касательно факторов, которыми они руководствуются в процессе выбора журнала для публикации результатов научных исследований. Полученные данные позволяют лучше понять мотивы и ожидания украинских специалистов библиотечного дела от профессиональной периодики, а также дают возможность редакциям библиотечных изданий улучшить качество их сервисов для привлечения ведущих авторов отрасли. Предложенная методика сравнения научных журналов может быть использована редакционными коллегиями и институциональными службами поддержки научных журналов других академических дисциплин для построения эффективных стратегий развития собственных изданий.

The paper presents a comparative analysis of selected scientific journals in the field of library science. The analysis is based on the results of an online survey of Ukrainian librarians about the important factors in the process of selecting a journal to publish the results of scientific researches. The obtained results allow better understanding the motives and expectations of the Ukrainian librarians from professional periodicals and, thereby, provide information for editorial offices of library science journals to improve the quality of publication services for attracting the best authors of the industry. The proposed methodology for comparing scientific journals can be used by editorial boards and institutional departments of support scientific journals from other academic disciplines in order to build effective strategies for the development of their own publications.

Надійшла до редакції 12 червня 2017 року